

Faktablad:

Etiska teorier

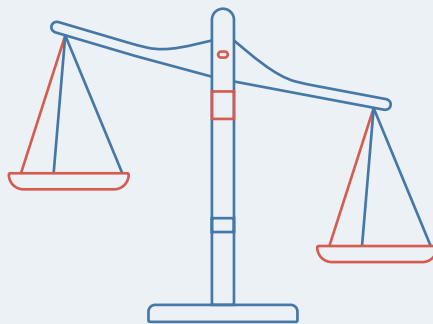

Etiska teorier

Vad är etik?

Varje dag hamnar vi i situationer när vi måste välja hur vi ska handla. Då gör vi oftast det vi brukar göra, och tänker inte så mycket mer på det. Men det är inte alltid så lätt att välja hur man ska handla, eller motivera varför man gjorde på ett visst sätt. Att reflektera över sitt handlande och vad som anses vara rätt och fel, kallas etik.

Om något är rätt eller fel är inte lätt att besvara, och oftast finns det inte heller ett svar, eftersom det mesta kan ses ur olika synvinklar. Till exempel kan de flesta vara överens om att det är fel att döda en människa, men är det fortfarande fel om det sker i självförsvar? Inte heller lagen är ett rättesnöre när det gäller etik. Lagstiftning är något som måste följas, men det betyder inte att det som står där alltid behöver anses vara etiskt rätt och inte heller att det är etiskt fel om det inte behandlas i lagen. Enligt svensk lagstiftning är det till exempel tillåtet att avliva fullt friska djur, men betyder det att det är etiskt rätt?

Etiska teorier

Det finns många olika etiska teorier och de kan i större eller mindre utsträckning appliceras på olika situationer. Beroende på vilken etisk teori man utgår från kan man komma fram till olika svar på samma fråga.

De teorier som oftast användas när vi ser på djurförsök ur ett etiskt perspektiv är nyttoetik och djurrättighetsetik – dessa har du redan läst om.

I det här faktabladet kan du läsa mer om andra teorier som kan användas som pliktetik, dygdetik, kontraktsetik samt relationsetik och omsorgsetik. Respekt för naturen ses inte som en regelrätt etisk teori, men är ett synsätt som också spelar in när det handlar om djurförsök. De teorier och scenarier som beskrivs här är förenklade i jämförelse med vad en kurs med fokus på etik skulle innefatta.

Pliktetik

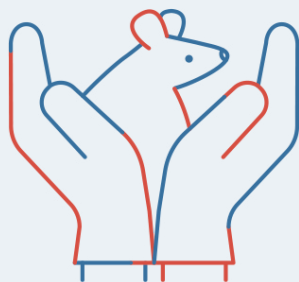
Inom pliktetiken är det avsikten som räknas. Det finns tydliga principer som anger vad som är rätt och fel och det är allas plikt att hålla sig till detta. Inom pliktetiken betonas varje människas ansvar att förstå och själv formulera etiska principer, men samtidigt utgår man från att alla kommer fram till ett antal grundläggande principer som gäller alla människor. Till exempel är det fel att döda människor och det gäller oavsett omständigheter. I en konkret situation kan olika principer stå emot varandra, till exempel om det enda sättet att rädda en människa är att ljuga. Ur en pliktetikers perspektiv är det fel både att inte rädda någon och att ljuga och det blir då en fråga om vilken plikt som väger tyngst. I detta fall är det skyldigheten att inte skada, och därmed blir lögnen det mindre felaktiga.

I och med att förnuftet är så centralt i pliktetiken, anser pliktetikern att vi enbart har moraliska plikter gentemot varelser som har ett förnuft dvs, människor. Våra etiska reflektioner kring djurförsök gäller därför framförallt hur forskningen på bästa sätt kan hjälpa sjuka människor. Men det är ändå viktigt att ta hänsyn till djuren för forskningens skull, så att resultaten blir så bra och tillförlitliga som möjligt.

Dygdetik

Till skillnad från andra etiska teorier utgår inte dygdetiken från en viss princip som ska styra alla handlingar. En dygdetiker betonar istället att man ska förbättra sig själv och sina karaktärsdrag genom att försöka leva i enlighet med vissa dygder, till exempel ärlighet, pålitlighet, måttfullhet och rättvisa. I praktiken innebär det att en dygdetiker alltid tänker på vilka dygder som är aktuella i en viss situation, och försöker handla i enlighet med dem. Med träning kommer hen mer och mer att oreflekterat välja att handla i överensstämmelse med dygderna, och därmed etiskt riktigt.

Dygden medkänsla kan spela en stor roll när vi pratar om djurförsök och djurhållning i stort. Har vi en medkänsla med djuren borde vi kanske inte äta dem eller göra försök på dem? Dilemmat inom dygdetiken handlar om hur vi ska balansera olika dygder, eller hur en och samma dygd påverkar olika individer, till exempel hur dygden medkänsla kan omfatta både sjuka människor och försöksdjur.

Relationsetik och omsorgsetik

Relationsetik och omsorgsetik har många likheter och därför presenterar vi dem tillsammans. Inom både relationsetik och omsorgsetik är det relationen till andra som vi lägger fokus på i bedömningen av vad som är etiskt riktigt. En relationsetiker utgår från hur nära en relation är och menar att vi har mer ansvar att ta hand om dem som står oss nära. En omsorgsetiker utgår också från relationen, men menar att vi har ett större ansvar att ta hand om dem vi har en maktposition över. Det här innebär att du har ett ansvar att ta hand om dem som är beroende av dig, det kan till exempel vara en hemlös person som inte har råd med mat och du har pengar till det. En relationsetiker å andra sidan ser det inte som ditt ansvar att förse en hemlös person med mat om du inte känner att du kan relatera till hen personligen. Båda teorierna anser däremot att du har ett ansvar att ta hand om ditt sällskapsdjur, eftersom du både har en nära relation till djuret och en tydlig maktposition. När det kommer till djurförsök blir

olikheterna ännu tydligare. En omsorgsetiker utgår ofta från att vi har en maktposition över alla djur och därmed ska ta hand om dem och inte utsätta dem för försök. En relationsetiker kan däremot känna att hen inte har en relation till en mus som används i ett försök och därför inte har ansvar att ta hand om den.

Kontraktsetik

Den kontraktsetiska teorin bygger på idén att det finns överenskommelser mellan individer som inte får brytas. Ett sådant kontrakt behöver inte vara skriftligt, utan kan vara en outtalad överenskommelse, som att vi människor köar när flera vill betala samtidigt. Den som bryter mot ett sådant kontrakt riskerar att uteslutas från gruppen och inte längre ta del av de fördelar som kontraktet medför. Djur anses oftast inte kunna ingå den här typen av avtal med människor, eftersom vi inte kan kommunicera med dem på samma sätt som med andra människor. Därför har djur inte heller de förmåner som kontrakten medför och många etiker anser inte att kontraktsetik är en teori som kan tillämpas på djur. Djur kan däremot vara skyddade av kontrakt mellan människor, i den mån det gynnar människorna. Ibland beskrivs relationen mellan lantbrukare och deras djur som ett kontrakt – djuren får foder och skydd mot rovdjur i utbyte mot till exempel mjölk och ägg. Enligt kontraktsetikern är det varken rätt eller fel i sig att utföra djurförsök, utan det avgörs av om det leder till bästa möjliga liv för kontraktsetikern på något sätt. Om majoriteten av medborgarna skulle säga att det är fel att utföra djurförsök, strider det mot kontraktet att tillåta det och kontraktet skulle då tycka att det är fel.

Respekt för naturen

Att ha respekt för naturen är inte en etisk teori, utan ett synsätt. För den som utgår från detta synsätt är det inte individerna i sig som är viktiga, utan hela ekosystemet. Biologisk mångfald är ett centralt begrepp och man anser att människor har en skyldighet att bevara naturen som den är och att vi inte bör inkräkta på och påverka den. Att ett enskilt djur dör anser man inte vara så viktigt, men en art har rätt att existera och förlusten av en art är en förlust för hela ekosystemet. Det kan vara svårt att se hur detta synsätt går att applicera på de etiska frågor som ryms inom djurförsök, men även detta grundas i ekosystemet. Till exempel får djurförsök användas om det främjar biologisk mångfald eller ett ekosystem. Däremot inte om det påverkar naturen negativt, till exempel om det riskerar att leda till ökad utrotning av arter. Man menar också att man ska låta naturen vara som den är och att det därför inte är rätt att förändra djur genetiskt för att använda dem i experiment.

3R

SVERIGES 3R-CENTER

www.jordbruksverket.se/3R